

ИДЕЯТА ЗА ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКОТО ТЕРИТОРИАЛНО ПРОСТРАНСТВО

проф. д-р Людмил Георгиев

Департамент „Публична администрация“

Нов български университет

Анотация: Студията разглежда причината за възникването и развитието на тезата за интелигентната специализация на териториалните системи.

Целта и е да свърже известни базови постановки по темата за териториалната специализация с развиваната от Европейския съюз нова доктрина за интелигентна специализация.

Изследвана е правилността на наименованието „интелигентна специализация“ и по-точно използването на българския превод и интерпретация; необходимостта от обединяването и реструктурирането на общините и регионите в България, във връзка с прилагането на интелигентната специализация като стимулатор на икономическия и социален растеж; възможните национални приоритети при изграждането на интелигентна специализация; представена е Методология на изследване на проявлението и въздействието на интелигентната специализация; представена е системата от индикатори за определяне на интелигентната специализация в териториален план.

Ключови думи: интелигентност, специализация, основана на знанието, икономика.

SMART SPECIALISATION IDEA IN EUROPEAN TERRITORIAL AREA

Prof. Ljudmil Georgiev, Ph.D.

Department Public Administration

New Bulgarian University

Summary: The paper discusses the reason for the emergence and development of smart specialization thesis of territorial systems.

Its aim is to connect some basic plays on the theme of territorial specialization deployed by the European Union a new doctrine for smart specialization .

It examined the correctness of the name " smart specialization " and in particular the use of Bulgarian translation and interpretation ; the need for unification and restructuring of municipalities and regions in Bulgaria in connection with the implementation of smart specialization as a stimulator of economic and social growth ; possible national priorities in the construction of smart specialization; methodology is presented a study of the impact and the manifestation of smart specialization; presented a system of indicators for determining the smart specialization in territorial plan.

Keywords: intelligence; specialization, knowledge-based; economy

Възникването на този модел, защото комбинацията между интелигентност и специализация представлява социално-икономически модел за развитие, води началото си от необходимостта на етапно разширяващия се Европейски съюз да хомогенизира развитието в общността, експлоатирайки необходимостта преимуществено да се развива най-доброто. Тоест, може уверено да се твърди, че в основата на девиза „Развитие базирано на знанието“, маркиращ философията на съюзното европейско развитие стои онова, което японците са открили през 16 в., а гърците и китайците – преди новата ера...

Всъщност, защо „Развитие базирано на знанието“? Какво ново и какво старо в този призив, който на пръв поглед не изглежда никак откривателски? Няма социална конструкция, като се започне от първобитно-общинното общество и се завърши със съвременното пост-информационно такова, в което развитието да не се е базирало на откритото към момента. Умишлено не употребявам изсилената претенция на названието „научно-технически прогрес“...

Разликата между откритото и внедреното тогава и сега се е състояла предимно във времето на внедряването, поради невъзможността преди откриването на електричеството и вследствие на това – на телеграфа, да се предава информация на по-далечни разстояния.

Всъщност, неелектрическият телеграф на Самуел (1763-1805 г.) представлява система от две дървени палки, т.н. „семафор“, с които визуално са се предавали знаци, означаващи букви.¹ Първият недодялан електрически телеграф е създаден през 1709 г. от Самуел Сомеринг и е въведен в Бавария, следван от Харисън Диар в САЩ през 1728 г.²

Тези открития дават възможност да се предава ограничена информация на по-големи разстояния, но не и обстоятелствена, така че да послужи за по-подробни комуникации, свързани с откривателства, както това става възможно доста по-късно.

Тоест, ако разгледаме внимателно двете съставни думи – интелигентна и специализация в горния контекст, веднага изниква необходимостта от дефинирането, определянето на параметрите и успоредяването им. Неузнаването на смисъла заложен в това словосъчетание абсолютно възпрепятства разбирането, насърчаването, управлението и реализирането на заложената идея – максимизиране на възможностите за развитие на териториалните единици.

ЗАЩО ИНТЕЛИГЕНТНА И КАКЪВ ВИД ИНТЕЛИГЕНТНОСТ СЕ ИМА ПРЕДВИД?

Според речника на думите в българския език, „интелигентен“ означава: с високи интелектуални способности; умен, схватлив, образован, културен.³

¹ <http://www.connected-earth.com/Peopleandpioneers/Pioneers/C/Chappe/index.htm>, отворен на 05.04. 2015 г. в 15:20 ч.

² <http://inventors.about.com/od/tstartinventions/a/telegraph.htm>, отворен на 05.04. 2015 г. в 15:28 ч.

Синонимно означава: просветен, образован, културен, начетен, схватлив, разумен, умен, способен, развит, наблюдателен, буден, бърз, находчив, остроумен, хитър, безскрупулен, нахакан.

Доколкото английското smart има като първо значение интелигентен, именно него ще имаме предвид при тълкуването на точното значение на словосъчетанието „интелигентна специализация“.

Значението на „интелигентен“ според българо-английския речник: intelligent (интелигентен), clever (умен), capable (сръчен, с възможности), cultured (културен), educated (образован).⁴

Която и дума от българското тълкуване да съчетае със „специализация“, не се получава нещо, което да обслужи претенцията за уникалност и новост. По този начин, чрез всички тези значения съчетанието „интелигентна специализация“ преминава през цялата история на човечеството, в основата на която винаги е седяла образоваността.

Новото изниква при използването на един единствен и като че ли трудно забележим (поради това че не присъства в списъка на българските значения) преводен термин от английския език - capable (сръчен, с възможности). Тоест, водещият смисъл, който прозира през настойчивостта на Европейската комисия да имплантира този израз в развитието на страните-членки на ЕС и който има събирателно значение, е **създаването на възможности** чрез специализация на териториалните единици от ранга на общините, регионите и на национално ниво.

КАКЪВ ВИД ИНТЕЛИГЕНТНОСТ И КАК СЕ РЕАЛИЗИРА?

3

<http://rechnik.info/%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD>, отворен на 05.04.2015 г. в 16:05 ч.

⁴ Пак там.

Означаването на значението на дадена дума не е достатъчното условие за разбирането на перспективата и политиките, който възникват от прилагането на нейния смисъл. Това касае ранжирането на различните видове интелигентност и избора на онзи вид или видове, които гарантират формирането и въздействието на търсената специализация. Тъй като такова ранжиране не е предмет на тази статия, назовавам директно онзи вид интелигентност, който създателят на термина най-вероятно, или поне според нас, трябва да има предвид. Това е образователно-изследователската парадигма в развитието на страната, общините и регионите.

Е, какво е новото, ще възрази вероятно някой? Образованието и научните изследвания винаги са стояли в основата на териториалното развитие.

Новото е, че в повечето страни на ЕС, включително и стари членки, не съществува равномерност на разпределението и изградена приоритетност при териториалното разпределение на институциите на висшето и колежанско образование и на изследователските центрове. Това предстои да става в съответствие с основните национални приоритети на Съюза. След като ние не можем да го осъществим вече 26 години, те трябва да определят мястото и пропорциите в изграждането в зависимост от националните, европейските и териториалните (регионални и местни) стратегии за интелигентен растеж. Свързващото, общото звено между специализиращите териториални единици са интелигентните технологии, които трябва да се прилагат във всички общини и региони, които имат констатиран капацитет за това. Именно тази модерна форма на бъдеща организация на развитието в Европейския съюз налага безалтернативната необходимост от обединяването на общините и областите в Република България, които в сегашния си вид и брой няма как да отговорят на тази тенденция.

Част от възможните формулирани национални приоритети биха могли да са подобни на тези в други постсоциалистически страни,

които доста по-рано подготвиха основата за създаването на интелигентна териториална специализация, а именно⁵:

1. Изграждане на здраво общество и благополучие. Този приоритет включва създаване на стабилна система за здравни грижи с високо качество и по-конкретно: навременно и точно поставяне на диагнозите, медицинска и инструментална терапия, точна фармацевтична подкрепа на процесите на лечение, съвременни клинични методи за лечение, иновативност на медицинската индустрия и изградени предпоставки за живот в здраве, като медицинския туризъм. У нас той съществува предимно за сметка на високата квалификация на все по оттичащия се към Западна Европа медицински персонал, но не и заради високо-технологичната медицинска база, която е концентрирана предимно в София и в още няколко областни града, и няма равномерно териториално разположение по области, а какво ли по общини.

Съществена част от този приоритет са прилагането на биомедицината и биотехнологиите в здравната помощ.

Приоритетът съвсем ясно задава общественото благополучие като функция на здравето на населението и следвайки изказаното по-горе становище за вградената динамиката на процеса интелигентна специализация, потвърждаваме, че поставянето на следващия приоритет на второ място никак не е случайно...

В намерението за изграждане на здраво общество се намесва задължително и въпросът за технологизирането на сигурността. В световен мащаб бързината и ефективността в разкриването на

⁵ National Smart Specialisation Strategy. November 2014. https://www.google.bg/search?q=National+Smart+Specialisation+Strategy+November+2014&ie=utf-8&oe=utf-8&qws_rd=cr&ei=f4c8Vb7yItPLaPnXgfAO, отворен на 26.04.2015 г./9:38 ч. Поредността на представянето на националните приоритети от Съюза има своето значение за съдържанието и динамиката на процеса интелигентна специализация.

всякакъв вид престъпления зависи изцяло от прилаганите съвременни научни методи и технологии.

С процеса на разделението на труда, още в рамките на първобитнообщинния строй, се налага обективно един критерий за просперитет, чиято значимост се увеличава непрекъснато, за да достигне своеобразен апогей в наши дни, и на който не се обръща почти никакво внимание. Това е съотношението между създаването на богатството (благополучието) и сигурността. Именно това съотношение приемам като основен критерий за доброто управление на общинското и регионално развитие.

На двете теми поотделно са посветени много научни разработки и книги, но съчетаването им и превръщането им в основен критерий за развитието на националните, регионалните и местните общности все още не е намерило необходимото значимо място.

Твърде много следва да се направи за изследването и класифицирането на елементите им извън преките сфери на икономиката и отбраната и сигурността.

Интересът към тази пропорция бе предизвикан у мен след работата ми върху въпроси, пряко свързани с локационния избор, и по-точно – с покупката на жилище и избора на място (квартал, жилищен комплекс) за живеене. В процеса на разглеждането на този вид проблематика възникнаха значимите за широка дискусия въпроси за: връзката между благополучието и качествата на личността; външните белези на богатството и същността на придобиването и управлението му; пропорциите и подсистемите на системите „благополучие“ и „сигурност“ (Б-С) в контекста на политико-административното управление на различните териториални нива.

Подобна тема изисква разглеждането на следните основни въпроси:

- Какво е ценно за новия потребител след 1989г.? Как се променят потребителските ценности през преходните 20г.? Променят ли се и как общоприетите критерии за благополучие?

- Каква е разликата между публичното и частното благо, какъв е произхода им и как се синхронизират помежду си?
- Как местните власти влияят върху благополучието на населението си и какви са границите на това влияние?
- Съществуват ли критерии за общоевропейски ценности и ценностна система?
- Какво означава сигурността в контекста на политическата, икономическата, социалната, екологичната, административната и другите видове сигурност? Публичната сигурност основна грижа ли е на местните и национални власти и как се развива процесът на нейното качествено осъществяване?
- Как и дали вътрешните мигранти от селото към града и от по-малките градове към по-големите „заплащат“ за по-високото ниво на благополучие и на обществената услуга сигурност в големите градове и в столичния град?

Изследването на равнището на местното благополучие и факторите, които му влияят, изисква включването на още един компонент в надграждането на пирамидата на добрия живот - доволството от живота и щастието. Несъмнено силата на тези настроения е силно повлияна от националните, регионалните и местни културни различия. Основният фактор влияещ върху равнището на щастие е икономическото развитие, пряко зависещо от иновативността на производството и услугите.

Равнището на задоволеност от живота и на щастие е резултат от сравнението със страни или региони с ниско равнище на показателите, т.е. информационната осигуреност спомага населението в страни с висок стандарт да се чувстват по-щастливи от живота, който водят, в сравнение с населението в страни с нисък стандарт. Липсата на информация за сравнимост на стандарта поражда чувството на задоволеност в ниските нива на потреблението (при социализма) и чувството на щастие, особено ако съществува равенството. Информационното общество разшири знанието ни за

различни видове потребности, но не помогна особено за осъзнаването на личностните възможности.

В такава обстановка процесът на постигане на благополучието се деформира и резултатите не идват благодарение на хармонизирането на съотношението възможности – потребности, а по единствения останал път – чрез насилие (мутри, черна борса и т.н.). Затова и престъпността на такива държави е висока, а и тя остава като единствен източник на преразпределение на богатството. Степента на корелация между усилията и резултата правят индивида щастлив или нещастен. В държави и региони с култура и религия, която обяснява тази зависимост, хората са щастливи, независимо че равнището на брутният вътрешен продукт на човек от населението е по-нисък от на държави като Исландия, Швеция или Англия.

2. Модерни технологии в комуникационните средства и други индустрии. Този приоритет включва машиностроителната индустрия и по-точно създаването на предварително разчетени спрямо ограничен брой специализиращи отрасли високотехнологични продукти, предимно от областите, задоволяващи съвременните очаквания и потребности на населението, като: произведения на селскостопанската и хранително-вкусовата промишленост, микроелектрониката, домакинската техника, синтетични заместители на естествените материали, продукти, подпомагащи самообучението и саморазвитието на индивида и такива, осигуряващи умствено и психическо разтоварване и здравословен начин на живот.

3. Изграждане на устойчива здравословна среда. Включва предимно технологиите свързани с отношенията на човека със заобикалящата го среда и изграждането на системата от управлението на натурални ресурси и водещи технологии свързани със състоянието и развитието на околната среда. Оригиналният термин е „устойчива околна среда“, от който умишлено се въздържам, поради редица

обстоятелства, за които съм писал и преди, и който за момента съществува в България повече като стремеж, отколкото като действителна дългосрочна политика облечена в национална стратегия, реалистично защитена с ясно посочени ресурси.

Интелигентната специализация форсира, по-точно настойчиво изисква изследването и въвеждането на нови технологии, насочени към индустриите за подобряване на околната среда, по-конкретно към използването на водните ресурси (пречистване, намаляване и управление на загубите и т.н.) с акцент върху безтръбните технологии.

4. Чиста и възстановяваща се енергия. Включва извличането на т.н. „зелена енергия“ – био (водна, слънчева, вятърна, геотермална, от биомаса, биогаз и др.) и атомна енергия, енергийна ефективност, включително и ценообразуването.

5. Иновации в селското стопанство. Обхваща технологичните новости в селскостопанските беотехнологии, горското стопанство, водонапояването, ловното стопанство и др. Селскостопанският сектор е традиционен сектор в България и тази му историческа традиционност е свързвала развитието му предимно с екстензивни фактори като: селскостопански площи, брой на техническите съоръжения и др. Отрасълът се е развивал предимно чрез дългогодишния опит и квалификацията на селскостопанските работници, който опит е бил пропорционален на възрастта на заетите. Оттеглянето на селското население от малките населени места и преместването му в градовете, както и мигрирането на младите хора към големите градове и извън страната, направи реализирането на интелигентната специализация в селското стопанство доста проблемна. Новите технологии изискват заетост на предимно млади хора, отраснали с изискванията и възможностите на информационното общество, които всъщност липсват...

МЕТОДОЛОГИЯ НА ПРОЯВЛЕНИЕТО И ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ИНТЕЛИГЕНТНАТА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ

Специализацията на териториалните единици в определени производства и дейности е едно от най-съществените проявления на териториалното разделение на труда. Както и останалите форми на обществено разделение на труда, териториалната специализация способства за повишаването на ефективността на производството, ръста на производителност на труда, размера на брутния вътрешен продукт и за снижаването на производствените разходи.

Териториалната специализация е производство на стоки и услуги в обем, надвишаващ потребностите на отделната териториална единица и осигуряващ участието и в териториалния и международен обмен.

Регионалната териториална специализация намира израз в съсредоточаването или развитието на вече съществуващ комплекс от производства и дейности в пределите на определена регулирана територия, като в най-пълна степен съдейства за рационалното използване на природните, икономическите, социалните, историческите и географски фактори и ресурси.

Формирането на понятийния апарат, свързан с въпросите на интелигентната специализация изисква разграничаването на регионалната икономическа от производствената специализация.

Регионалната икономическа специализация включва не само специализацията в сферата на материалното производство (производствената специализация), но и специализацията в отраслите на извънпроизводствената сфера. Висококвалифицираните (интелигентни) трудови ресурси, обслужващи тези отрасли, реализират своите трудови възможности не само за местните производствени, но и за общите нужди на страната.

Според участието си в териториалното разделение на труда, всички отрасли, представени в производствения комплекс на териториалните единици, се подразделят на две основни групи:

А) Подотрасли с национално, междурайонно или международно значение, продукцията на които участва в международния, националния, междурайонния и вътрешнорайонен обмен или непосредствено в състава на други видове продукция, произвеждана в други региони и едновременно с това удовлетворява потребностите на териториалната единица, в пределите на която функционира.

Към специализиращите отрасли трябва да бъдат отнесени и тези, които изпълняват услуги за други териториални единици и излизат извън сферата на производствената специализация, т. е. Отраслите, свързани с икономическата специализация на териториалната единица (курортно стопанство, пътнически транспорт, научно обслужване и др.).

Б) Отрасли с вътрешно значение или обслужващи отрасли, които се подразделят на:

а) обслужващи потребностите само на съответната териториална единица (добив на местни суровини, производство на строителни материали и др.);

б) удовлетворяващи потребностите на населението в дадена териториална единица (пивоварно производство, млекопреработване и др.);

в) обслужваща сфера (жилищно-комунално стопанство, битово обслужване, здравеопазване, образование и др.);

Специализиращите отрасли определят основната структура на производствената и извънпроизводствена сфера в регионалното и общинско стопанство. Те могат да бъдат представени от различни видове специализирани предприятия. В зависимост от материалните им и трудови възможности преобладават предметната, подетайлната или технологичната специализация.

И трите вида включват приложението на интелигентните нововъведения и растеж и трябва да се разглеждат в тясна връзка с поне едното от тях.

Чисто методологически, изследването на въпросите около създаването и прилагането на интелигентната специализация като последващ механизъм в кохезионната и регионална политика на ЕС изисква идентифицирането на четири основни агента: държавата, с цялостната си политика по темата; териториалните единици, с тяхната готовност и инициативност в тази насока (капацитет); политическите (въздействащите) тела на териториалните единици (общинските и регионални съвети за развитие) и регулиращия орган – Европейската комисия, ` чрез участието на държавата и на териториалните единици в рамковите и програми за НИРДИ.

Въвеждането на доктрината на интелигентната специализация, защото тя не е само политика, а и една по-широка и самостоятелна система от научни, политически, икономически и др. възгледи, със значителна продължителност на прицелеността им във времето, изисква цялостен подход в няколко задължителни стъпки, а не моментна интерпретация.

Първа стъпка: Ако условията за такъв цялостен подход не са на лице, държавата, общините и регионите трябва открито да се произнесат по този въпрос и прогнозирането на политиките в тази област трябва да се прострат до хоризонта на последиците от незабавните им действия от този момент нататък.

Втора стъпка: Незабавно реструктуриране и обединяване на нискокапацитетните общини и региони за създаване на нови възможности в създаването и прилагането на иновационни икономически решения.

Трета стъпка: Пренастройване на цялостната политика на Министерството на образованието и науката и развиване на филиали – изследователски центрове на водещите в техническо и технологично

отношение университети в районите, показващи ресурсни възможности за интелигентна специализация.

Четвърта стъпка: Възлагане и финансиране на конкретни изследователски задачи на университетите в зависимост от териториалната им локализация, оформени в обективна научна последователност – от установяване на възможностите, през набелязване на въздействията, осъществяването им и управление на резултатите и разпространението на практиката.

Пета стъпка: Мобилизиране на изпълнителната власт, държавните и частни изследователски и образователни институции, неправителствените организации, фондациите, националните и регионални сдружения на общините и регионите и териториалните единици за създаване на средносрочни и дългосрочни договори за сътрудничество в областта на интелигентна специализация, с включено конкретно ресурсно осигуряване (интелектуално, трудово, материално и финансово).

Шеста стъпка: Самооценка на университетите и оценяване на изследователските им възможности от независими оценители от ЕС в рамките на инициативата на ЕС „Съюз на иновации“ и поставяне на финансирането им в зависимост от напредъка им по програмата на европейското научно-изследователско пространство и според величината на показателите: сравнителен анализ на иновациите в Съюза и показатели за измерване на резултатите от внедряването на иновации.

Седма стъпка: Насърчаване участието на университетите и изследователските центрове в международни изследователски мрежи и в обучителни програми на ЕС.

Осма стъпка: Осъществяване на подкрепа от страна на ЕС в предоставянето на научна информация, експерти на доброволна основа, методологична и техническа помощ и др.

ИНДИКАТОРИ ЗА ОПРЕДЕЛЯНЕ НА ИНТЕЛИГЕНТНАТА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ

В научната литература няма изразено единомислие относно използваните индикатори за измерване на интелигентната специализация. Наименованието и груповото им оформяне зависи от степента на възприемане на идеята за интелигентна специализация и акцента върху отделните компоненти, включени в разбирането на интелигентността на специализацията.

Равнището на интелигентна специализация се изчислява чрез показатели, които представляват частен вариант на общия показател за изчисляване на равнището на териториална специализация, т.е. те са система от относителни показатели, отразяващи териториалните особености на възпроизводствения процес. Относителните показатели за териториална специализация дават оценка на общото равнище на териториална специализация, но едновременно с това и за ефективността на специализацията.⁶

Най-често използваните показатели от този вид са: индексът на локализация (Ил), изчислен на базата на общата продукция, индексът на съчетаните показатели (Исп) и коефициентът на локалното балансиране (Клб). Индексът на локализация се изчислява върху основата на състоянието на относителния дял на даден отрасъл в системата от отрасли и производства на базовата териториална единица и относителния дял на този същия отрасъл в националната стопанство по показателя обща продукция:

$$\text{Ил} = \frac{U_p}{U_c} ;$$

където:

U_p е относителен дял на отрасъла в системата от отрасли и производства в териториалната единица;

⁶ Вж. Георгиев, Л., Дулевски л. Регионална икономика (учебно помагало). С.,1989 г. стр. 81 - 84

Ус – относителен дял на отрасъла в отрасловата структура на страната.

Отрасълът се счита за специализиращ, когато Ил е равен на 1 или е по-голям от 1. При Ил по-голям от 1 следва да се знае, че локализацията на даден отрасъл в териториалната единица е повишен и полученият резултат характеризира общото направление на териториалната специализация. Например, ако относителният дял на микроелектрониката по произвеждана обща продукция заема 7% от произвежданата обща продукция в териториалната единица „X“, а за страната като цяло е 5%, то $Ил = 1,4$ т.е. дадената териториална единица се специализира в областта на микроелектрониката, тъй като Ил е по-голям от единица.

Индексът на съчетаните показатели (Исп) се изразява чрез произведението на показателя на междурайонния стокооборот от отраслите в изследвана териториална единица и показателя, характеризиращ произведената от тях продукция на един жител.

От своя страна показателят за междурайонния стокооборот се изчислява чрез отношението на произведената в даден отрасъл продукция, изнесена от териториалната единица (Уро), и делът на продукцията на същия отрасъл, произведена в страната и постъпваща в междурайонния обмен (Усо).

Индексът, характеризиращ производството на продукция на глава от населението, се изразява чрез отношението на съответния за териториалната единица показател (Врд) и този за страната:

$$Исп = \frac{Уро}{Усо} \times \frac{Врд}{Всд} ;$$

Например, ако в дадена териториална единица (ТЕ) на глава от населението се произвеждат 4 т. изкуствено торове годишно, а в страната 10 т., и 80% от произведените в териториалната единица изкуствени торове постъпват по междурайонен обмен срещу 70% за страната като цяло, то:

$$\text{Исп} = \frac{0,80}{0,70} \times \frac{4}{10} = 0,457 ;$$

Тъй като Исп на базата на съответната продукция за страната е равен на 0,7, следва да се разбира, че териториалната единица не се специализира в даден подотрасъл на националното равнище.

Коефициентът на локално балансиране на материалното производство и услугите (Клб) се определя за отраслите от материалното производство чрез отношението на произведената продукция от отраслите (По) и обема на потребената продукция на тези отрасли в териториалната единица (Пр), а за отраслите от сферата на обслужването – като отношение на общия обем на услугите на всички отрасли в сферата на обслужването и обема на услугите на тези отрасли за собствени нужди в териториалната единица.

$$\text{Клб} = \frac{\text{По}}{\text{Пр}};$$

Отраслите, притежаващи коефициент по-голям от единица, се считат за специализиращи за териториалната единица, а отраслите с коефициент по-малък от единица – за обслужващи отрасли.

Например, в регион „Х“ се произвеждат 10 хил. м. вълнени тъкани и 20 хил. м. памучни тъкани. Потребностите на региона са съответно 4 хил. м. вълнени и 11 хил. м. памучни тъкани. Извън пределите на региона се изнасят 6 хил. м. вълнени и 9 хил. м. памучни тъкани. Други видове продукция на текстилната промишленост не се произвеждат. Едновременно с това за нуждите на региона се внасят 50 хил. м. различни видове тъкани. В тези случаи може да се направи извода, че регионът се специализира в производството на вълнени тъкани,

$$\text{Клб} = \frac{10}{4} = 2,5$$

4

а на памучни тъкани:

20

$$\text{Клб} = \frac{\text{-----}}{\text{-----}} = 1,82 \text{ ,}$$

11

а като цяло отрасълът текстилна промишленост не може да бъде отнесен към специализиращите отрасли за региона, тъй като по отношение на продукцията на този отрасъл регионът е потребител и има:

10 + 20

$$\text{Клб} = \frac{\text{-----}}{\text{-----}} = 0,46 \text{ ,}$$

4 + 11 + 50

т.е., коефициент по-малък от единица.

Определянето на равнището на териториална специализация с помощта на индекса на локализация помага да се разкрие структурата на регионалното стопанство. Когато този индекс за даден отрасъл в територията е по-голям от единица, производството на този отрасъл има по-висока концентрация в региона, т.е. той е специализиращ.

Използването на индекса на съчетаните показатели дава възможност да се обвържат структурните особености на регионалната икономика с ролята на ТЕ в междурайонния обмен на отделните видове продукция.

Прилагането на коефициента на локалното балансиране при определянето на равнището на ТС на ТЕ позволява да се разкрият особеностите на баланса между производството и потреблението на продукцията в териториалните единици.

Новото, което Европейската комисия въвежда като политика във връзка с интелигентната специализация, не касае методиката на

определянето на териториалната специализация, а системата от показатели, чрез които се наблюдава и определя тя.⁷

В преобладаващата част от мненията съществува набора от следните групи показатели: технологичност, икономика, активност, заетост, качество на човешките ресурси, индустриалност и др.

Показателите могат да бъдат групирани по начин, който да показва различни страни от процеса. Например, показателите за заетост могат да измерят равнището на заетост за твърде различни групи отрасли на икономиката. В случая, използването на показателите:

- относителен дял на заетите в отраслите създаващи високи технологични продукти, като космическа техника, телекомуникации и свързаната с това производство екипировка, фармацевтиката, офисна екипировка, медицинска техника и др.;
- относителен дял на заетите в среднотехнологичните и високотехнологичните отрасли, като: химически, машиностроителни, офис техника, електротехника, телекомуникации и свързаната с нея екипировка, прецизни медицински инструменти, автомобилостроене, космическа техника;
- относителен дял на заетите във високотехнологичните услуги, като: пощи, съобщения и телекомуникации, компютри и свързаните с тях дейности, услуги, свързани с изследванията и развитието;
- относителен дял на пазарните услуги, като: воден транспорт, въздушен транспорт, дейности с недвижима собственост, машини и съоръжения под наем и др. бизнес дейности;
- относителен дял на заетите в индустрията;
- относителен дял на заетите в сферата на услугите;

⁷ Вж. По-дробно Wintjes, Rene and Hugo Hollanders. Innovation pathway and policy challenges at the regional level & smart specialization. United Nation University, UNU – MERIT, Working Paper Series) 2011 – 027, pp 8-9

- относителен дял на заетите в държавния сектор;

Показателите за човешките ресурси измерват относителния дял на хората с различен образователен ценз, релевантен на икономиката, основаваща се на знанието, и относителния дял на хората с най-висок образователен ценз, работещи в областта на науката и технологиите;

- относителен дял на човешките ресурси заети в науката и технологиите като % от общия брой на трудовите ресурси;
- относителен дял на заетите със завършено средно образование като % от общия брой на трудовите ресурси;
- относителен дял на човешките ресурси със завършено висше образование като % от общия брой на трудовите ресурси.

Показатели, свързани с активността, допускат жените и притежаващите висше образование в състава на трудовите ресурси. Високата активност в трудовия процес форсира икономическия растеж по начин, по който го прави и поддържането на ниския относителен дял на дългосрочната безработица. Показателите, чрез които се изразяват, са:

- степен на активност на жените, изразена в % на заетите жени към общия брой на жените в състава на трудовите ресурси;
- степента на активност на завършилите висше образование, изразена в % на заетите работници с висш образование към общия брой на трудовите ресурси завършили висше образование;
- относителен дял на дългосрочно безработните към общия брой на безработните.

От особена важност за определяне на интелигентната специализация са показателите за измерване на технологичността. Те включват общия брой на разходите за изследвания и развитие като представящи инвестициите за създаването и внедряването на технологии, делът на публичния сектор свързан с изследвания и развитие, представен от университетите и изследователските центрове, и броя на патентите като резултат от частни дейности

свързани с изследванията и развитието. Конкретно предложените за използвани показатели изглеждат така:

- обща интензивност на изследванията и развитието, изразена чрез общите разходи за изследвания и развитие като % от брутния национален (регионален) продукт;
- относителен дял на университетите в процеса на изследване и развитие, отнесен към цялостния процес на изследване и развитие;
- относителен дял на осъществяваните от държавата изследвания и развитие към цялостния процес на изследване и развитие;
- брой патенти за производство на екологично чисти биопродукти на един милион население.

Между групирани показатели за „икономика“, измерващи резултата от технологичното развитие и производителността на труда в промишлеността, в предлагането на образователни и изследователски услуги и инвестициите в нови машини и съоръжения, измерени чрез фиксирания брутен основен капитал⁸, са:

⁸ Бел.авт. **Фиксиран брутен основен капитал (ФБОК)** е макроикономическа концепция използва в официалните национални сметки , като например системата на ООН на националните сметки (UNSNA), национален доход и продукт в (Nipa) и Европейската система от сметки (ESA). Концепцията датира от Националното бюро за икономически изследвания (NBER) проучвания на Саймън Кузнец на формирането на капитал през 1930, както и стандартни мерки за нея бяха приети през 1950. Статистически тя измерва стойността на придобиване на нови или съществуващи дълготрайни активи от страна на бизнеса, правителствата и "чисто" домакинства (с изключение на техните персонални търговски дружества) *минус* отписване на дълготрайни активи. GFCF е компонент на разходите за брутния вътрешен продукт (БВП), като по този начин показва нещо за това как голяма част от нова добавена стойност в икономиката се инвестира, а не консумира.

GFCF се нарича "бруто", тъй като мярката не извършва никакви промени на приспадане на потреблението на основен капитал (амортизация на дълготрайни активи) от инвестиционните фигури. Цитирано по:

- фиксиран брутен основен капитал, като процент от брутния вътрешен продукт;
- производителност на труда в индустрията, изразена чрез принадлежната стойност на един зает;
- производителност на труда в сферата на услугите, изразена чрез принадлежната стойност на един зает.

Тази система от показатели може да бъде обогатена или редуцирана в зависимост от степента на адекватност на модела, който желаем да изградим, и технологията, чрез която ще анализираме състоянието на изследваните териториални единици.

Стъпките по-нататък са свързани с групирането на показателите във фактори чрез използването на математико-статистическия метод факторен анализ, чрез който матрицата на показателите се преобразува в n на брой фактори, на които може да се даде произволното название икономически фактори на знанието. Броят, както и названието на факторите зависят изцяло от структурата и съдържанието на избраните изходни показатели и тъй като методът е количествен, могат да доведат до резултати (фактори) не с категорично, а с тълкувателно значение. Тоест, може да се каже какво е състоянието на наблюдавания или изследван обект, но не може да се каже защо е така. Това изисква включването в анализите на качествени методи.

Например, цитираните Уинтджес и Холандерс използват като резултат от изследването си редуцирането на показателите до девет фактора⁹, разпределени по основните макропоказатели. За заетостта

[http://translate.google.bg/translate?hl=bg&sl=en&u=http://en.wikipedia.org/wiki/Gross fixed capital formation&prev=search](http://translate.google.bg/translate?hl=bg&sl=en&u=http://en.wikipedia.org/wiki/Gross_fixed_capital_formation&prev=search), отворен на 09.06.2015 г. в 11:10 ч.

⁹ Бел.авт. Наименованието на **факторите** е напълно във волята на изследователя, който е свободен според подготовката си и целите на анализа да им даде произволно име, което според него отразява в максимална степен изследователските му намерения.

това са: услуги, изискващи интензивност на знанието (knowledge-intensive services) и високотехнологично производство.

Във втория фактор са включени релевантността на средно технологично високите и високо технологичните производствени дейности.

За „човешките ресурси“ са формирани два фактора: креативни работници и умеещи работници, т.е. работници, за които преобладават знанията, и такива, за които преобладават уменията. Първият фактор обхваща заетите с висше образование в професиите свързани с наука и технологии или максимално креативните работници.

Вторият фактор включва умеещите работници (с цялата спорна условност на това наименование, което споменахме по-горе, че е право на изследователя) със средно образование.

За активност е оформен един фактор, който включва трите по-горе отбелязани показателя.

За технологичност са обобщени два фактора, включващи технологиите, получени в резултат на частни изследвания и публичното образование. Първият включва резултатите от приложни изследвания и внедряване от страна на бизнес-сектора, а вторият обхваща изследователските дейности в публичните образователни и изследователски институции.

За „икономика“ е селектиран един фактор – високата продуктивност, обхващаща високата степен на производителност на труда в индустрията и услугите с висока интензивност на знанието.

Комбинирането на факторния и на клъстерния анализ помага да се идентифицират отделните типове териториални единици (региони, общини), в зависимост от вида интелигентна специализация и да се представят графично.

Назоваването на видовете специализация е също творчески процес на осъществяващия анализа и в този смисъл независими един от друг автори, осъществяващи анализ на интелигентната

специализация на едни и същи ТЕ, могат да и дадат много различни названия.

В заключение, може да се обобщи, че новостта в представянето и лансирането на тезата за интелигентна специализация на териториалните единици има за цел да усъвършенства съществуващата теория по въпроса за териториалната специализация, като я насочи към по-висока степен на интензивно въздействие, чрез нова система от показатели, свързани с технологичните иновации и нововъведения, в интерес на икономическия растеж и хомогенизирането в развитието на европейско съюзните региони и общини.

БИБЛИОГРАФИЯ

1. Георгиев, Л., Дулевски Л. Регионална икономика (учебно помагало). С., 1989 г.

2. Wintjes, Rene and Hugo Hollanders. Innovation pathway and policy challenges at the regional level & smart specialization. United Nation University, UNU – MERIT, Working Paper Series) 2011 – 027

3. Интернет адреси:

<http://www.connected-earth.com/Peopleandpioneers/Pioneers/C/Chappe/index.htm>, отворен на 05.04. 2015 г. в 15:20 ч.

<http://inventors.about.com/od/tstartinventions/a/telegraph.htm>, отворен на 05.04. 2015 г. в 15:28 ч.

<http://rechnik.info/%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD>, отворен на 05.04.2015 г. в 16:05 ч.

https://www.google.bg/search?q=National+Smart+Specialisation+Strategy+November+2014&ie=utf-8&oe=utf-8&gws_rd=cr&ei=f4c8Vb7yItPLaPnXgfAO, отворен на 26.04.2015 г./9:38 ч.

http://translate.google.bg/translate?hl=bg&sl=en&u=http://en.wikipedia.org/wiki/Gross_fixed_capital_formation&prev=search, отворен на
09.06.2015 г. в 11:10 ч.